

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ В ПРОЯВАХ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Оропай Тетяна

Агресивна поведінка підлітків залишається однією з найбільш гострих проблем сучасної психолого-педагогічної науки та соціальної практики. В умовах воєнного стану в Україні, соціальних трансформацій, вимушеного переміщення і хронічного стресу рівень агресивності серед підлітків помітно зростає [2; 4]. Особливої актуальності набуває вивчення гендерного виміру цього явища: хлопці та дівчата демонструють якісно відмінні форми агресивної поведінки - від фізичної та вербальної до реляційної та непрямой. Попри значну кількість наукових праць, питання гендерної специфіки агресивних проявів у підлітковому віці залишається дискусійним [1, 3].

Метою публікації є теоретично обґрунтувати психологічні та гендерні особливості агресивної поведінки підлітків на основі аналізу сучасних вітчизняних і зарубіжних наукових джерел.

Аналіз наукових джерел підкреслює важливість чіткого розмежування понять «агресія» та «агресивність». Н. Єзерська та В. Рябоконт розглядають агресію як деструктивну поведінку, спрямовану на завдання фізичної або психологічної шкоди іншим, тоді як агресивність визначається ними як відносно стійка особистісна характеристика - схильність індивіда до агресивних дій [1]. Н. Савінова та співавтори додають, що у крайньому прояві агресія трансформується у насильство - найбільш деструктивну форму поведінки [4]. Таке розмежування є базовим для побудови ефективних стратегій діагностики та корекції.

У сучасній науковій літературі виділяють кілька теоретичних підходів до пояснення природи агресії. Теорії потягу розглядають агресію як вроджену, біологічно зумовлену реакцію. Фрустраційні теорії пояснюють її як реакцію на перешкоди у задоволенні потреб; А. Басс підкреслює, що агресивна поведінка може мати інструментальний характер і виступати засобом досягнення соціального статусу [2]. Теорії соціального навчання (А. Бандура) розглядають агресію як форму

поведінки, що набувається через спостереження і наслідування: агресивні реакції закріплюються за умов підкріплення відповідних зразків у сімейному середовищі чи медіапросторі [2]. Інтегративний підхід представлено Моделлю загальної агресії (GAM) К. Андерсона та Б. Бушмана, яка розглядає агресію як результат взаємодії особистісних характеристик і факторів середовища [2].

Підлітковий вік є критичним етапом розвитку особистості, під час якого відбуваються інтенсивні фізіологічні, психологічні та соціальні трансформації. Л. Божович наголошувала на провідній ролі мотиваційної сфери, а Е. Еріксон підкреслював, що напруженість у формуванні цілісної ідентичності зумовлена не лише біологічним дозріванням, а й соціокультурними умовами [2]. Прагнення до самоствердження, підвищена емоційна лабільність та незрілість механізмів саморегуляції створюють сприятливе підґрунтя для деструктивних поведінкових реакцій.

Щодо гендерних особливостей агресивної поведінки, дослідження демонструють неоднозначні результати. О. Котлова встановила, що у хлопців переважає стиль поведінки в конфлікті, орієнтований на суперництво, водночас суттєвої різниці у загальних стратегіях між статями не виявлено [3]. А. Уханова та Т. Архипова підтвердили, що хлопці частіше виявляють фізичну агресію, дівчата - вербальну [4]. Г. Ложкін та Н. Пов'якель зазначають, що дівчата зазвичай виявляють агресію у прихованій формі через емоційні канали - сарказм, образи або пасивно-агресивну поведінку, що значною мірою визначається гендерними стереотипами, сформованими під час соціалізації [3].

Для комплексного розуміння агресивної поведінки підлітків важливий аналіз її детермінантів. Біологічні чинники включають рівень статевих гормонів та незрілість префронтальної кори мозку [2]. Психологічні фактори - особистісну кризу, невідповідність між реальним та ідеальним «Я», тривожність та фрустрацію базових потреб [2; 4]. Сімейні чинники охоплюють стиль виховання та механізм соціального моделювання: агресивна поведінка батьків відтворюється дітьми,

оскільки підкріплюється як прийнятна модель реагування [4]. Соціальні чинники включають вплив однолітків, медіанасильство та шкільний мікроклімат. Традиційно вважалося, що хлопці схильні до прямої фізичної агресії, а дівчата - до реляційних форм, однак сучасні дослідження свідчать про поступове розмивання цих меж під впливом соціокультурних змін [1, 4].

Таким чином, теоретичний аналіз дозволяє зробити такі узагальнення. По-перше, агресія є складним, поліетіологічним феноменом, що потребує чіткого розмежування з поняттям агресивності як стійкої особистісної риси. По-друге, підлітковий вік у поєднанні з кризою ідентичності та несформованими механізмами саморегуляції створює підвищений ризик виникнення агресивних реакцій. По-третє, гендерні відмінності в агресивній поведінці мають вибіркового характеру і стосуються переважно форми вираження агресії: хлопці частіше вдаються до прямих поведінкових форм, тоді як дівчата - до реляційних та непрямих. Перспективи подальших досліджень полягають в емпіричному вивченні гендерних відмінностей за показниками агресивності, ворожості та тривожності, а також у розробці диференційованих програм психопрофілактики.

Список використаних джерел

1. Єзерська Н., Рябоконт В. Проблематика вивчення понять «агресія», «агресивність» у підлітковому віці. 2023. DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-18-02
2. Buss A. H. The Psychology of Aggression. New York : John Wiley & Sons, 1961. DOI: <https://doi.org/10.1037/11160-000>
4. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика : навч. посіб. Київ : Професіонал, 2007. 416 с.
5. Савінова Н. та ін. Агресія підлітків як психолого-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць УДПУ*. 2020. Вип. 3. С. 133–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpumdpu_2020_3_17